

Διερεύνηση των γεωργικών εκπαιδευτικών αναγκών για τη δυναμική ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας σε περίοδο οικονομικής ύφεσης. Η περίπτωση της Ανατολικής Θεσσαλονίκης

Μαρία Εμμανουηλίδου

Κολέγιο Περρωτής, Μαρίνου Αντύπα 54, Τ.Θ. 23, 551 02, Θεσσαλονίκη,
email: memano@afs.edu.gr

Σταυρούλα Αντωνοπούλου

Κολέγιο Περρωτής, Θεσσαλονίκη, email: santon@afs.edu.gr

Αθανάσιος Μπιζμπιρούλας

Κολέγιο Περρωτής, Θεσσαλονίκη, email: abizbi@perrotis.edu.gr

Κωνσταντίνος Ρότσιος

Κολέγιο Περρωτής, Θεσσαλονίκη, email: krotsi@perrotiscollege.gr

Ευάγγελος Βέργος

Κολέγιο Περρωτής, Θεσσαλονίκη, email: vvergos@afs.edu.gr

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι ο καθορισμός των εκπαιδευτικών αναγκών του πληθυσμού που ασχολείται στον πρωτογενή τομέα σε περίοδο ύφεσης, για τον σχεδιασμό προγραμμάτων εκπαίδευσης, με σκοπό τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα.

Τα χαρακτηριστικά του αγροτικού πληθυσμού έχουν μεταβληθεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας παρατηρείται μεταξύ άλλων, μείωση της ηλικίας των απασχολούμενων και βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου, καθώς αρκετοί νέοι πλέον στρέφονται στη γεωργία προκειμένου να βρουν διέξοδο, δεδομένων των μειωμένων ευκαιριών στους άλλους τομείς σε περίοδο έντονης ύφεσης που πλήττει τις χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Η ελληνική γεωργία όμως σήμερα, προκειμένου να προσαρμοστεί στις νέες ανάγκες που δημιουργεί η ύφεση, απαιτεί την ανάπτυξη νέων προϊόντων, παραγωγικών διαδικασιών και μορφών οργάνωσης, την εύρεση άμεσων λύσεων σε περιβαλλοντικά ζητήματα, αλλά και την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων που συνδέονται με τον αγροτικό χώρο, ζητήματα τα οποία απαιτούν την επικαιροποίηση των γνώσεων των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτικές ανάγκες γεωργών, προδιαγραφές κατάρτισης, ύφεση

Abstract

Investigation of farmers' educational needs for the dynamic development of rural economy during economic crisis period. The case study of Eastern Thessaloniki

The purpose of this research is to determine the educational needs of the population engaged in the primary sector during a period characterized by economic crisis, for designing training programs, to improve the competitiveness of the sector.

The characteristics of the rural population have changed considerably in recent years. According to the findings, reduced age of farmers and improved educational level is observed between others, as many young people nowadays are turning to primary sector to find a way out, given the reduced opportunities in other economic sectors over a period of severe recession that affects countries of southern Europe.

However, the Greek agriculture today, in order to adapt to the new needs created by the recession, requires the development of new products, processes and organization, as well as immediate solutions to environmental issues, but also the development of new activities linked to rural areas, issues which require the updating of employees' in the primary sector knowledge.

Key-words: farmers' educational needs, training specifications, recession

Εισαγωγή

Σήμερα, ο ιδιοκτήτης μίας γεωργικής εκμετάλλευσης καλείται να λάβει αποφάσεις που αφορούν τη λειτουργία της εκμετάλλευσής του, οι οποίες εμπεριέχουν σημαντικό βαθμό κινδύνου και αβεβαιότητας, με μεγάλες επιπτώσεις στο οικονομικό αποτέλεσμα, και οι οποίες όλο και πιο εντατικά προϋποθέτουν το συνδυασμό παραδοσιακών δεξιοτήτων, τεχνικών γνώσεων αλλά και επιχειρηματικού πνεύματος.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια είναι απαραίτητες και οι γνώσεις διαχείρισης του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, όπως και γνώσεις ασφάλειας των τροφίμων, και διασφάλισης της καλής υγείας και διαβίωσης των ζώων, «μετατρέποντας» το επάγγελμα του γεωργού σε ένα από αυτά που απαιτεί πολύ μεγάλο φάσμα ικανοτήτων και δεξιοτήτων και ανταγωνιστικότητας.

Η παρούσα έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Σύμφωνο Απασχόλησης Ανατολικής Θεσσαλονίκης» από την Αναπτυξιακή Σύμπραξη ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ «ΠΡΩΤ.Α.», έχει εκτός των άλλων, ως στόχο την αναγνώριση των εκπαιδευτικών αναγκών του γεωργικού πληθυσμού σε περίοδο οικονομικής κρίσης, αλλά και του τρόπου εισροής της νέας γνώσης, καθώς και την αποτύπωση της διάθεσης του πληθυσμού αυτού να επενδύσει χρόνο και χρήματα στην

εκπαίδευση, προκειμένου οι γεωργοί να προσαρμοστούν επαρκώς στις νέες συνθήκες και να εφαρμόσουν επιτυχώς τις αναπτυξιακές διαδικασίες και τα βελτιωμένα πρότυπα παραγωγής.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2014), στο θέμα της εκπαίδευσης και κατάρτισης των γεωργών, τα δεδομένα για την Ελλάδα είναι απογοητευτικά. Στη χώρα μας ένα συντριπτικό ποσοστό γεωργών (σχεδόν 97%) δεν έχει κανενός είδους τυπική κατάρτιση, ποσοστό αρκετά μακριά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επιπλέον, το ποσοστό των νέων γεωργών (<35 ετών) χωρίς τυπική κατάρτιση αγγίζει το 83%, ενώ σε ανταγωνιστικές οικονομίες, όπως στην Ιταλία, το αντίστοιχο ποσοστό τείνει στο μηδέν. Από την άλλη, σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Koutsou και Partalidou (2012), στην περίπτωση των «νέων γεωργών» στην Π.Ε. Κιλκίς, διαπιστώθηκε ότι το 67% αυτών έχει παρακολουθήσει πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης, πλην όμως η πλειοψηφία τους συμμετείχε υποχρεωτικά, προκειμένου να λάβει τη σχετική κοινοτική επιδότηση.

Από ην άλλη, έρευνες έχουν δείξει ότι, οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα έχουν ποικίλες εκπαιδευτικές ανάγκες, που σχετίζονται με τον οικονομικό σχεδιασμό των γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, την εμπορία των γεωργικών προϊόντων, τις μεθόδους και τεχνικές αντιμετώπισης εχθρών και ασθενειών, την ολοκληρωμένη διαχείριση, την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και των εισροών και γενικότερα την προστασία του περιβάλλοντος (Χαρατσάρη κ.α, 2012, Rudmann, 2008, Wolf et al., 2007). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο του έργου «Exchange Programme for Young Farmers» που εκπονείται για λογαριασμό της DG AGRI (Μιχαηλίδης, 2014), οι κυριότερες εκπαιδευτικές ανάγκες των νέων γεωργών στην Ελλάδα είναι μεταξύ άλλων, ο σχεδιασμός στρατηγικής, οι τρόποι πρόσβασης σε επιδοτήσεις-ενισχύσεις, η κατανόηση των οικονομικών μεγεθών, οι δεξιότητες ηγεσίας, η ικανότητα διαμόρφωσης και λειτουργίας δικτύων αλλά και οι εμπορικές γνώσεις.

Εξάλλου, η επίγνωση των αρνητικών συνεπειών από τη μη ορθή χρήση των πόρων, με τις ‘συμβατικές’ μεθόδους παραγωγής, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης ποιοτικών γεωργικών προϊόντων, που θεωρούνται πιο υγιεινά και ασφαλή για κατανάλωση. Η ζήτηση αυτή οδηγεί και σε ανάγκες παραγωγής νέων και διαφοροποιημένων προϊόντων (Deliza et al., 2003, Morgan et al., 2008). Κατά συνέπεια, η γεωργική κατάρτιση θα πρέπει να στοχεύει στην προώθηση σύγχρονων παραγωγικών μεθόδων και τεχνικών αλλά και στην ενίσχυση του επιχειρηματικού πνεύματος (Κουτσούρης, 2000, Κορλού 2005). Την άποψη αυτή έχουν εκφράσει αρκετοί ερευνητές (Hassanein, 1999, Gillespie, 2004, Lyson, 2004), επισημαίνοντας ότι το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο αγρο-διατροφικό σύστημα επηρεάζει τη ροή της γνώσης, καθώς και τις πηγές και τις ευκαιρίες εκπαίδευσης που αφορούν τη γεωργική παραγωγή, τη διανομή και την εμπορία, που πρέπει να έχουν κοινό προσανατολισμό.

Έρευνα που αφορούσε στις εκπαιδευτικές ανάγκες των «νέων» γεωργών, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από τους δημόσιους λειτουργούς γεωργικής εκπαίδευσης (Nelson and

Trede, 2004), διαπίστωσε ότι τα σημαντικότερα θέματα κατάρτισης των γεωργών είναι η οικονομική διαχείριση, η τήρηση λογιστικών βιβλίων και η εκπόνηση προϋπολογισμού, οι αγορές των γεωργών, οι στρατηγικές εμπορίας των προϊόντων, αλλά και η λήψη μακροπρόθεσμων αποφάσεων και ο στρατηγικός σχεδιασμός, δηλαδή θεματολογία που σχετίζεται με την επιχειρηματική διάσταση της γεωργίας, ευρήματα που συμφωνούν και με παλαιότερη έρευνα των Trede and Whitaker (1998). Σε αυτή την έρευνα, οι λειτουργοί δήλωσαν ότι οι ιδανικότεροι τρόποι επιμόρφωσης των νέων γεωργών περιλαμβάνουν ετήσια εκπαιδευτικά προγράμματα και μάλιστα δια ζώσης, ωστόσο θεωρούν ότι οι γεωργοί δεν είναι πρόθυμοι να καταβάλλουν δίδακτρα για τα σεμινάρια αυτά.

Σε αντίστοιχη έρευνα των Tranel et al. (2008), υποδείχθηκαν θέματα όπως το οικονομικό ρίσκο που σχετίζεται με την παραγωγή γεωργικών προϊόντων αλλά και τη διαχείριση των υδάτινων πόρων, ως θέματα που θα βελτίωναν όχι μόνο την κάθε εκμετάλλευση ατομικά αλλά και, γενικότερα, το παραγωγικό σύστημα του πρωτογενή τομέα της οικονομίας. Οι Brasier et al. (2009), σε έρευνα που αφορούσε στις εκπαιδευτικές ανάγκες γυναικών γεωργών, διαπίστωσαν την προτίμηση αυτών στις διαδραστικές και βιωματικές μεθόδους κατάρτισης, κυρίως λόγω των ευκαιριών ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ των εκπαιδευόμενων, πέραν της ακαδημαϊκής θεώρησης.

O Dewey (1938), διακήρυξε ότι κάθε γνώσια μορφή εκπαίδευσης γεννιέται μέσα από την εμπειρία. Η βιωματική μάθηση αξιοποιεί τα βιώματα που έχουν ήδη οι εκπαιδευόμενοι και δημιουργεί καινούρια, ενώ κάθε εμπειρία αντλεί στοιχεία από τις προηγούμενες και επιδρά στη δημιουργία νέων και έτσι το άτομο είναι έτοιμο να εφαρμόσει ότι έχει μάθει και να ελέγξει τα αποτελέσματα που προκύπτουν. Επιπλέον, σύμφωνα με τους Niewolny and Lillard (2010), οι σύγχρονες εκπαιδευτικές μορφές υπερβαίνουν την παραδοσιακή προσέγγιση μεταφοράς γνώσης και κυμαίνονται από σειρές μαθημάτων σε τάξη έως την ενσωμάτωση της τάξης στο αγρόκτημα και αυτοκαθοδηγούμενες διαδικτυακές σειρές μαθημάτων.

Εξάλλου, σύμφωνα με τον Χασάναγα (2010), η «κατάρτιση» είναι ουσιαστικά ενημέρωση για ειδικότερα θέματα ή εξελίξεις, διαρκεί ένα συγκεκριμένο αριθμό ωρών και διαφέρει από την «γεωργική εκπαίδευση», που οδηγεί συνήθως στην απόκτηση σε βασικής σημασίας προσόντων (π.χ. πτυχίο ή άδεια ασκήσεως επαγγέλματος). Βέβαια, η σημασία και των δύο επιπέδων είναι κρίσιμη, καθώς σύμφωνα με τον OECD (2013), η απουσία αμφοτέρων μπορεί να οδηγήσει σε ένα φαύλο κύκλο, όπου το χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων αποφέρει λιγότερες ευκαιρίες για την περαιτέρω ανάπτυξη δεξιοτήτων και αντιστρόφως.

Την άποψη αυτή φαίνεται να ασπάζεται πλήθος ερευνητών, καθώς μέσω της κατάρτισης, οι γεωργοί μπορούν να γίνουν καλύτεροι «διαχειριστές» και να ενισχύουν τα προσόντα τους σε ότι αφορά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Asadullah and Rahman, 2009), να αποκτήσουν μεγαλύτερη πρόσβαση στη διαθέσιμη πληροφορία, άρα να καταβάλουν και να απολαμβάνουν καλύτερες τιμές για τις εισροές και εκροές των εκμεταλλεύσεων τους, αντίστοιχα (Jamison and Lau, 1982), ενώ παράλληλα ενδέχεται να γίνουν πιο θετικοί στην άμεση υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, αποκτώντας έτσι συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων παραγωγών (Asfaw and Admassie, 2004, Weir and Knight, 2004, Reimers and Klasen, 2012).

Μεθοδολογία έρευνας

Η περιοχή μελέτης περιλαμβάνει τους 4 Δήμους της ανατολικής Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης, και πιο συγκεκριμένα τους Δήμους Θερμαϊκού, Θέρμης, Καλαμαριάς και Πυλαίας-Χορτιάτη. Η περιοχή έχει έντονα χαρακτηριστικά περιαστικής περιοχής, λόγω της γειτνίασης με το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης, με αυξανόμενες οικιστικές τάσεις και συρρίκνωση της γεωργικής δραστηριότητας, που ωστόσο σε ορισμένες κοινότητες παραμένει σημαντική για την οικονομία της περιοχής, καθώς είναι ανεπτυγμένη η καλλιέργεια αμπελώνων και κηπευτικών, η κτηνοτροφία (εκτροφή αιγοπροβάτων και αγελάδων) αλλά και η αλιεία.

Για την διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των γεωργών, πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα. Πληθυσμός της έρευνας θεωρήθηκαν τα μέλη των αγροτικών, αλιευτικών και μελισσοκομικών συνεταιρισμών που δραστηριοποιούνται στα όρια της περιοχής μελέτης, τα οποία συνολικά ανέρχονται στα 1.284 μέλη.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε συνολικά 19 ερωτήσεις διαφόρων τύπων: ερωτήσεις κλειστού τύπου, ερωτήσεις ανοιχτού τύπου και ερωτήσεις με προκατασκευασμένες απαντήσεις. Παράλληλα, το ίδιο ερωτηματολόγιο, με την εφαρμογή Google Drive, δημιουργήθηκε και ηλεκτρονικά και διανεμήθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ενώ αναρτήθηκε και στη σελίδα κοινωνικής δικτύωσης (facebook) που διατηρεί το Κολέγιο Περρωτής. Πριν τη διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε πιλοτική δοκιμή (pilot test) του ερωτηματολογίου, προκειμένου να απαλειφθούν τυχόν σφάλματα κατά το σχεδιασμό του, με τη βοήθεια 10 εκπαιδευόμενων του Κέντρου Αγροδιατροφικής Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας του Ομίλου Μεταλλευτικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης της Αμερικάνικης Γεωργικής Σχολής.

Μετά τη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων, έγινε έλεγχος όσον αφορά στην πληρότητα, τη συνέπεια και την αληθοφάνεια των απαντήσεων. Έγιναν αποδεκτά 122 ερωτηματολόγια (εκ των οποίων τα 18 είχαν συμπληρωθεί μέσω της εφαρμογής Google Drive), ποσοστό που αντιστοιχεί στο 11,25% του δείγματος της παρούσας έρευνας.

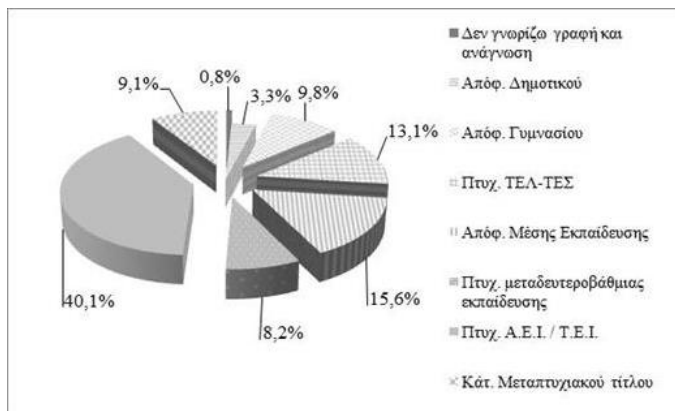
Αποτελέσματα έρευνας

Η πλειοψηφία των γεωργών του δείγματος (79,5%) είναι άνδρες. Ως προς την ηλικιακή κατανομή, το μεγαλύτερο σχετικό ποσοστό του δείγματος (37,7%) είναι ηλικίας 25-39 ετών, ενώ εξίσου σημαντικό είναι και το σχετικό ποσοστό της κλάσης 40-54 ετών (36,9%), αλλά και της κλάσης 15-24 ετών (15,6%). Αντιθέτως, σχετικά μικρό ποσοστό του δείγματος (8,2%) είναι ηλικίας 55-64 ετών. Το 50,8% του των γεωργών είναι έγγαμοι, ενώ το 46,7% άγαμοι. Επίσης, κατά μέσο όρο, σε ένα νοικοκυριό διαμένουν 3 ενήλικες και 2 ανήλικα άτομα κάτω των 18 ετών, παράγοντας ο οποίος μπορεί να επηρεάσει τη διάθεση ή τη διαθεσιμότητα των γεωργών για συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης.

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, το μεγαλύτερο σχετικό ποσοστό του δείγματος (40,1%) είναι πτυχιούχοι Ανώτατου ή Ανώτερου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος. Οι απόφοιτοι

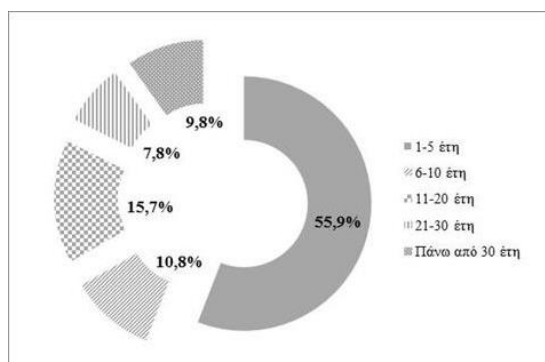
Ενότητα 5: Γεωργικές Εφαρμογές και Εκπαίδευση

Μέσης Εκπαίδευσης και οι πτυχιούχοι Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών (ΤΕΣ) και Τεχνικών Επαγγελματικών Λυκείων (ΤΕΛ) αποτελούν το 15,6% και 13,1% του δείγματος αντίστοιχα (Σχήμα 1).



Σχήμα 1. Κατανομή δείγματος βάσει επιπέδου εκπαίδευσης

Σε ό,τι αφορά στον τύπο της γεωργικής εκμετάλλευσης, το μεγαλύτερο σχετικό ποσοστό ασχολείται με δενδρώδεις ή/και με αροτραίες καλλιέργειες (40,1% και 39,3% αντίστοιχα). Αναφορικά με τα έτη άσκησης του γεωργικού επαγγέλματος, το 55,9% του δείγματος δήλωσε 1 έως 5 έτη, με σημαντική διαφορά από τις υπόλοιπες κλάσεις (Σχήμα 2). Αξίζει να σημειωθεί, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (45,6%) των ατόμων που δήλωσαν ότι ασκούν το γεωργικό επάγγελμα από 1 έως 5 έτη, ανήκουν στην ηλικιακή κλάση των 25-39 ετών, ενώ ένα αξιόλογο ποσοστό της τάξεως του 29,8% των απασχολουμένων στον πρωτογενή τομέα από 1 έως 5 έτη είναι ηλικίας 40-54 ετών, δηλαδή ξεκίνησαν να ασχολούνται με τη γεωργία μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην χώρα. Επιπλέον, μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και των ετών απασχόλησης, υπάρχει μέτρια αρνητική στατιστική σχέση (Kendall's tau-b, Approx. Sig. = 0,000)



Σχήμα 2. Κατανομή δείγματος βάσει των ετών απασχόλησης στο γεωργικό επάγγελμα

Ως προς το ετήσιο γεωργικό εισόδημα, το μεγαλύτερο σχετικό ποσοστό του δείγματος (36,1%) δηλώνει έως 5.000€, ενώ χαμηλότερα ποσοστά παρουσιάζουν οι κλάσεις γεωργικού εισοδήματος από 10.000€ έως 25.000€ και από 5.000€ έως 10.000€ (15,6% και 12,3% αντίστοιχα). Το χαμηλό γεωργικό εισόδημα είναι ίσως μία από τις βασικές αιτίες που σημαντικό ποσοστό του δείγματος (59,8%) εργάζεται και εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης, γεγονός το οποίο πιθανότατα συνδέεται με την απόδοση των καλλιεργειών, καθώς από το ποσοστό των γεωργών που εργάζονται και εκτός εκμετάλλευσης, το 54,8% εγκαταστάθηκε στον πρωτογενή τομέα τα τελευταία 5 έτη. Επίσης, από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι νεοεισερχόμενοι στον κλάδο τείνουν να επιλέγουν τη μερική απασχόληση, καθώς η σχέση ετών απασχόλησης στον κλάδο και ωρών εβδομαδιαίας εργασίας είναι στατιστικά σημαντική (Kendall's tau-b, Approx. Sig. = 0,000). Εξάλλου, στο σύνολο του δείγματος, το μεγαλύτερο σχετικά ποσοστό (49,1%) απασχολείται λιγότερες από 30 ώρες εβδομαδιαίως στη γεωργική εκμετάλλευση.

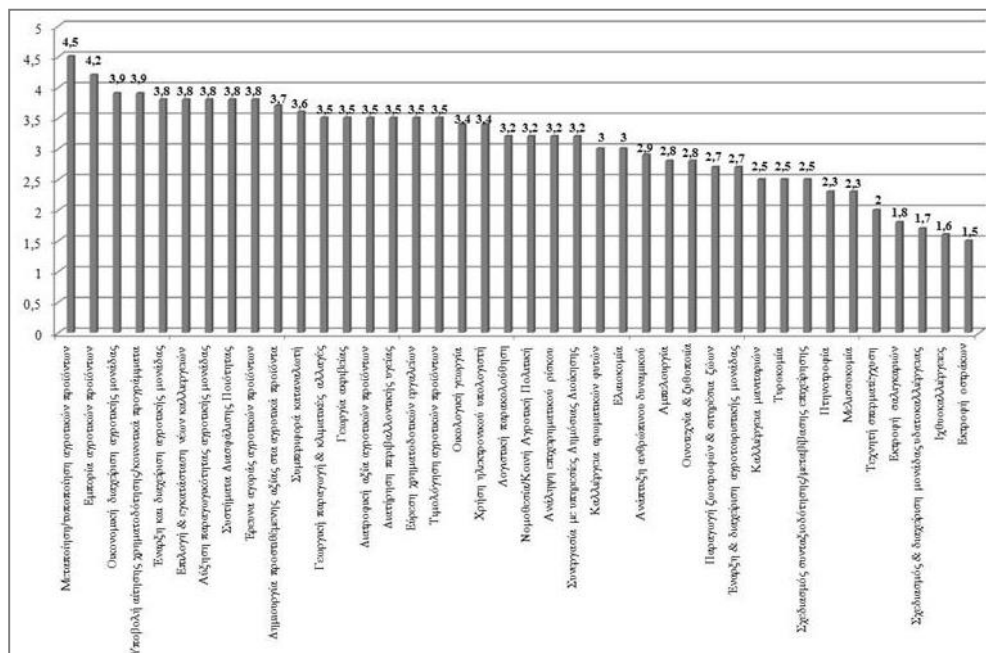
Παράλληλα, στο πλαίσιο της έρευνας εξετάστηκε η δυνατότητα διάθεσης/πρόσβασης σε ηλεκτρονικό υπολογιστή και ταχυδρομείο, φαξ και διαδίκτυο, παράγοντες που μπορεί να διαμορφώσουν σε κάποιο βαθμό τη μέθοδο διεξαγωγής προγραμμάτων εκπαίδευσης. Σημαντικά ποσοστά του δείγματος δήλωσαν ότι έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή (86,1%), διαδίκτυο (73,8%) και ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (66,4%), ενώ αντίθετα μικρότερο είναι το ποσοστό αυτών που έχει πρόσβαση σε φαξ (32,8%). Ωστόσο, από την έρευνα προέκυψε, για παράδειγμα, ότι υπάρχουν γεωργοί που έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή αλλά όχι στο διαδίκτυο (30,3%), επομένως θα ήταν δύσκολο να παρακολουθήσουν ένα πρόγραμμα κατάρτισης εξ αποστάσεως (on-line).

Στη συνέχεια της έρευνας, και προκειμένου να διαπιστωθούν οι εκπαιδευτικές ανάγκες του δείγματος, ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να κρίνουν τη συμμετοχή τους σε κάποιο σεμινάριο επαγγελματικής κατάρτισης, με βάση συγκεκριμένη θεματολογία, βαθμολογώντας το απόλυτο ενδιαφέρον τους (5 το απόλυτο ενδιαφέρον και 1 το απόλυτο μη ενδιαφέρον). Από τις απαντήσεις (Σχήμα 3) διαπιστώνεται ότι το ενδιαφέρον το γεωργών επικεντρώνεται σε θέματα που άπτονται των εξελίξεων που έχει δημιουργήσει η παρατεταμένη ύφεση στην χώρα, καθώς τα σεμινάρια με τίτλο «Μεταποίηση/ τυποποίηση αγροτικών προϊόντων» και «Εμπορία αγροτικών προϊόντων» συγκέντρωσαν την υψηλότερη σχετική βαθμολογία κατά μέσο όρο (4,5 και 4,2 αντίστοιχα). Πρόκειται δηλαδή για σεμινάρια που δεν σχετίζονται με την παραγωγική διαδικασία καθαυτή αλλά με στάδια μάρκετινγκ των γεωργικών προϊόντων, πιθανότατα προς την κατεύθυνση σμίκρυνσης της αγροδιατροφικής αλυσίδας. Επιπλέον, υψηλή σχετικά βαθμολογία (3,9) συγκέντρωσε και το σεμινάριο με τίτλο «Υποβολή αίτησης χρηματοδότησης μέσω κοινοτικών προγραμμάτων», πιθανότατα ενόψει και της εφαρμογής του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020, άλλα και εκείνο με τίτλο «Οικονομική διαχείριση αγροτικής μονάδας», ως απαραίτητο εφόδιο για τη βιώσιμη εξέλιξη της εκμετάλλευσης.

Ως προς τη θεματολογία των σεμιναρίων που συγκέντρωσαν την υψηλότερη προτίμηση, δεν διαπιστώθηκε στατιστική σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και το ετήσιο γεωργικό εισόδημα. Ωστόσο, διαπιστώθηκε η ύπαρξη μέτριας, θετικής στατιστικά σημαντικής σχέσης μεταξύ των σεμιναρίων: α) «Εμπο-

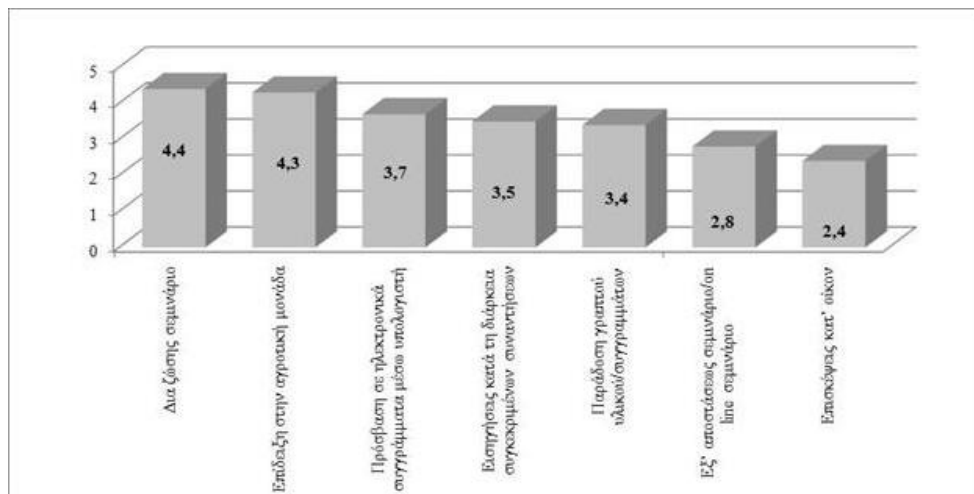
Ενότητα 5: Γεωργικές Εφαρμογές και Εκπαίδευση

ρία αγροτικών προϊόντων» με «Μεταποίηση/ τυποποίηση αγροτικών προϊόντων», β) «Εμπορία αγροτικών προϊόντων» με «Οικονομική διαχείριση αγροτικής μονάδας» και γ) «Οικονομική διαχείριση αγροτικής μονάδας» με «Υποβολή αίτησης χρηματοδότησης μέσω κοινοτικών προγραμμάτων» (Kendall's tau-b, Approx. Sig. = 0,000), γεγονός το οποίο φανερώνει τη θέληση των γεωργών να εδραιώσουν μία καθετοποιημένη αλυσίδα παραγωγής, μεταποίησης, διαχείρισης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων.



Σχήμα 3. Ενδιαφέρον συμμετοχής σε σεμινάριο κατάρτισης

Παράλληλα, διερευνήθηκε και η προτίμηση που δείχνουν οι γεωργοί σε ότι αφορά στη μέθοδο/μέσο υλοποίησης σεμιναρίων επαγγελματικής κατάρτισης, με τη χρήση της κλίμακας Likert (5 το απόλυτο ενδιαφέρον και 1 το απόλυτο μη ενδιαφέρον). Η μέθοδος «δια ζώσης» συγκέντρωσε το πιο υψηλό σχετικό ενδιαφέρον (4,4) καθώς και η αντίστοιχη της «επίδειξης στην αγροτική μονάδα» (4,3), ενώ λιγότερο αποδεκτή κρίθηκε η μέθοδος «εξ αποστάσεως» (2,8) (Σχήμα 4). Αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλο που το 89,1% των ατόμων που έδειξαν μικρή προτίμηση για τη συγκεκριμένη μέθοδο, εργάζονται και εκτός αγροτικής εκμετάλλευσης, οπότε και θα ήταν αναμενόμενο λόγω περιορισμένου διαθέσιμου χρόνου να προτιμούν αυτή τη μέθοδο, η ιδιαιτερότητα του πρωτογενή τομέα τονίζει την ανάγκη για εκμάθηση εντός της γεωργικής εκμετάλλευσης, ή αλλιώς «στην πράξη». Όσον αφορά στη συσχέτιση μεταξύ οικογενειακής κατάστασης και μεθόδου υλοποίησης, διαπιστώθηκε μία αδύναμη, θετική στατιστική σχέση (Kendall's tau-b, Approx. Sig. = 0,002).



Σχήμα 4. Προτίμηση ως προς τη μέθοδο/μέσο υλοποίησης σεμιναρίων

Εκτός από τη θεματολογία και τη μέθοδο διεξαγωγής σεμιναρίων επαγγελματικής κατάρτισης γεωργικού δυναμικού, στην έρευνα διερευνήθηκε και το χρηματικό ποσό που είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν οι γεωργοί προκειμένου να παρακολουθήσουν ένα σεμινάριο. Διαπιστώθηκε ότι οι γεωργοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν κατά μέσο όρο 8,00€/ώρα, ωστόσο η πλειοψηφία του δείγματος (52,1%) είναι διατεθειμένη να πληρώσει μέχρι 5,00€/ώρα, ποσό κάτω από το μέσο όρο, ενώ το 30,2% του δείγματος προτίθεται να πληρώσει από 5,50 έως 10,00€/ώρα. Επιπλέον, η διάθεση πληρωμής για την παρακολούθηση κάποιου σεμιναρίου συσχετίζεται με το ετήσιο γεωργικό εισόδημα, καθώς μεταξύ των μεταβλητών διαπιστώνεται μια αδύναμη αρνητική σχέση (Kendall's tau-b, Approx. Sig. = 0,007), ενδεχομένως γιατί οι γεωργοί πιστεύουν ότι όταν απολαμβάνουν ικανοποιητικό εισόδημα από την εκμετάλλευσή τους δεν υφίσταται ανάγκη να επιμορφωθούν σε γεωργικά ζητήματα. Ωστόσο, σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης, η διάθεση πληρωμής συσχετίζεται θετικά με στατιστικά σημαντική σχέση (Kendall's tau-b, Approx. Sig. = 0,000), υποδεικνύοντας ότι οι γεωργοί που έχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης αναγνωρίζουν τη σημασία της διαρκούς επαγγελματικής κατάρτισης και είναι πρόθυμοι να επενδύσουν σε αυτήν.

Συζήτηση και Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώθηκε ότι το σημαντικότερο ποσοστό των συμμετεχόντων στην έρευνα, είναι «νέοι γεωργοί», καθώς ασκούν από 1 έως 5 έτη το γεωργικό επάγγελμα, χωρίς αυτό ωστόσο να σημαίνει ότι πρόκειται για νέα, ηλικιακά (άνω των 25 και έως 39 ετών), άτομα. Αντίθετα, η πλειοψηφία των ηλικιών του δείγματος φανερώνει ότι πρόκειται κατά κύριο λόγο για άτομα που εισήλθαν στον πρωτογενή τομέα τα τελευταία χρόνια, πιθανότατα πραγματοποιώντας «στροφή» ή «διεύρυνση» του επαγγελματικού

τους προσανατολισμού, ενδεχομένως και ως απόρροια της οικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα, θεωρώντας την ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα ως μία διέξοδο στο πρόβλημα της ανεργίας και της ραγδαίας συρρίκνωσης των μισθών.

Βέβαια, η εξέλιξη και η εξειδίκευση της γεωργίας αλλά και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκμεταλλεύσεις και επιχειρήσεις στις αγροτικές περιοχές, απαιτούν κατάλληλο επίπεδο τεχνικής και οικονομικής κατάρτισης καθώς και ικανότητα πρόσβασης και ανταλλαγής πληροφοριών, μεταξύ άλλων, για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικής διαχείρισης των πόρων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Προκειμένου όμως η γεωργική εκπαίδευση να είναι αποτελεσματική, πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα κίνητρα καθώς και τις εκπαιδευτικές προτιμήσεις των γεωργών, ώστε αυτές να ενσωματωθούν στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Franz and Townson, 2008, Franz et al., 2010). Ωστόσο, όπως αναφέρουν οι Rigou and Koutsouris (2011), το γενικό περιεχόμενο των προγραμμάτων των συμβουλευτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών στις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, απέτυχε να προσαρμοστεί σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε τοπικό επίπεδο και να εκπληρώσει τις ανάγκες των νέων γεωργών. Η παρούσα έρευνα βοήθησε να εκφραστεί άμεσα η άποψη των γεωργών σε ότι αφορά τις εκπαιδευτικές τους προτιμήσεις, γεγονός που μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Επιπρόσθετα, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι απαιτήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα, σε ότι αφορά τα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης που θα ήθελαν να παρακολουθήσουν, δεν περιορίστηκαν σε εκείνα που άπτονται με την παραγωγική διαδικασία και την εμπορία των γεωργικών προϊόντων, αλλά περιλάμβαναν για παράδειγμα και σεμινάρια ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού ή βελτίωσης της συνεργασίας με υπηρεσίες Δημόσιας Διοίκησης, δηλαδή κοινωνικές δεξιότητες. Κατά συνέπεια, οι φορείς σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων γεωργικής εκπαίδευσης ίσως πρέπει να εστιάσουν και στην επιθυμία των γεωργών για συμμετοχή σε σεμινάρια που σχετίζονται με τη βελτίωση των κοινωνικών τους δεξιοτήτων.

Επίσης, η έρευνα κατέδειξε, παρομοίως με άλλες έρευνες (SeEVERS et al., 2007, Franz et al., 2010), ότι η εφαρμογή ποικιλίας μεθόδων διεξαγωγής των εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς και οι προτιμήσεις των γεωργών είναι σημαντικά στοιχεία για την επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων. Περαιτέρω διερεύνηση απαιτείται σε ότι αφορά τις δυνατότητες χρήσης του διαδικτύου σε εκπαιδευτικά προγράμματα γεωργών, δεδομένου ότι όπως προέκυψε από την παρούσα έρευνα, τα ποσοστά των ελλήνων γεωργών που έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο και σε ηλεκτρονικό υπολογιστή είναι ιδιαίτερα υψηλά.

Παράλληλα, τα αποτελέσματα της έρευνας φανερώνουν τη διάθεση των γεωργών να πληρώσουν το κόστος της παρακολούθησης εκπαιδευτικών σεμιναρίων, εύρημα αντίστοιχο με άλλων ερευνών που πραγματοποιήθηκαν σε αγροτικές περιοχές, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης (Alexopoulos et al., 2009, Charatsari et al., 2011) αλλά αντίθετο με αυτό παλαιότερων ερευνών (TredE and Whitaker, 1998). Ωστόσο, η διάθεση αυτή για πληρωμή θα πρέπει να διερευνηθεί πιο συστηματικά, σε σχέση με τη συνολική διάρκεια των σεμιναρίων, άρα και το συνολικό κόστος αυτών, καθώς και σε σχέση με τη

φύση του φορέα που υλοποιεί το σεμινάριο (δημόσιος/ιδιωτικός τομέας) ή σε σχέση με το κατά πόσο η παρακολούθηση του σεμιναρίου οδηγεί σε πιστοποίηση δεξιοτήτων.

Η παρούσα έρευνα μπορεί να συνεισφέρει στη βελτίωση των διαδικασιών της γεωργικής εκπαίδευσης, καθώς μπορεί να συνδράμει, αφενός στο σχεδιασμό της μέσω του καθορισμού των εκπαιδευτικών αναγκών του συνολικού πληθυσμού, των ομάδων με όμοια χαρακτηριστικά (π.χ. τύπος γεωργικής εκμετάλλευσης ή ρόλος σε αυτήν), αλλά και μεμονωμένων ατόμων και, αφετέρου, στην επιλογή της εκπαιδευτικής μεθόδου (π.χ. τρόπος υλοποίησης σεμιναρίου, ημέρες και ώρες πραγματοποίησης, κόστος συμμετοχής, κλπ.), της στρατηγικής δηλαδή, που θα χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος κατάρτισης.

Εξάλλου, οι ίδιοι εν δυνάμει καταρτιζόμενοι αναφέρουν ότι λόγω της περιπλοκότητας της γεωργίας σήμερα, απαιτείται αρκετός χρόνος για να ενημερωθεί κάποιος για τις νεότερες εξελίξεις στον πρωτογενή τομέα, καθώς και ότι για να καταφέρουν να γίνουν ανταγωνιστικοί, θα πρέπει να συμμετέχουν σε κάποιο εκπαιδευτικό σεμινάριο, αφού ποτέ δεν είναι αργά για μάθηση.

Βιβλιογραφία

- Alexopoulos G., Koutsouris A., Tzouramani I. (2009) The Financing of Extension Services: A Survey Among Rural Youth in Greece. *Journal of Agricultural Education and Extension* 15 (2): 177-190.
- Asadullah M.N., Rahman S. (2009) Farm Productivity and Efficiency in Rural Bangladesh: The Role of Education Revisited. *Applied Economics* 41 (1): 17-33.
- Asfaw A., Admassie A. (2004) The Role of Education on the Adoption of Chemical Fertiliser under Different Socioeconomic Environments in Ethiopia. *Agricultural Economics* 30 (3): 215-228.
- Brasier K., Barbercheck M., Keirman N.E., Sachs C., Schwartzberg A., Trauger A. (2009) Extension Educator's Perceptions of the Educational Needs of Women Farmers in Pennsylvania. *Journal of Extension* [On-line] 47 (3). Available at: <http://www.joe.org/joe/2009june/a9.php>.
- Charatsari C., Papadaki-Klavdianou A., Michailidis A. (2011) Farmers as Consumers of Agricultural Education Services: Willingness to Pay and Spend Time. *Journal of Agricultural Education and Extension* 17 (3): 253-266.
- Deliza R., Rozenthal A. and Silva A. (2003) Consumer attitude towards information on non conventional technology. *Trends in Food Science & Technology* 14: 43-49.
- Dewey, J. (1938) *Experience and education*. New York: NY Collier Books.
- Franz N., Townson L. (2008) The Nature of Complex Organizations: The Case Study of Cooperative Extension. In Braveman M., Engle M., Arnold M., Rennekamp R.

- (eds) *Program Evaluation in a Complex Organizational System: Lessons from Cooperative Extension*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Franz N., Piercy F., Donaldson J., Richard R., Westbook J. (2010) How farmers learn: Implications for agricultural educators. *Journal of Rural Social Sciences* 25 (1): 37-59.
- Gillespie G.W. (2004) *Findings from research of new farmers*. Workshop (with Johnson S.E.) at the keep on Growing New Farmers conference of the Growing New Farmers Project and Consortium. Windsor, CT.
- Hassanein N. (1999) *Changing the way America farms: Knowledge and community in the sustainable agriculture movement*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Jamison D.T., Lau L.J. (1982) *Farmer Education and Farm Efficiency*. Baltimore MD: John Hopkins University Press.
- Κόρλου Ε. (2005) *Αξιολόγηση των Γεωργικών Εκπαιδύσεων στα ΚΕΓΕ. Η περίπτωση της Εύβοιας*. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Koutsou S. and Partalidou M. (2012) Pursuing Knowledge and Innovation through Collective Actions. The Case of Young Farmers in Greece. *The Journal of Agricultural Education and Extension* 18 (5): 445-460.
- Κουτσούρης Α. (2000) *Ο ρόλος της Τεχνικής Εκπαίδευσης στο Πλαίσιο της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της Υπαιθρου*. Εισήγηση στην ημερίδα Τεχνική Εκπαίδευση και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαιθρου. Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. «ΔΗΜΗΤΡΑ», Μεσολόγγι, 12/11/2000.
- Lyson T.A. (2004) *Civic agriculture: Reconnecting farm, food and community*. Medford MA: Tufts University Press.
- Μιχαηλίδης Δ. (2014) Μηδαμινή πρόβλεψη για ανταλλαγή Νέων Αγροτών εντός Ε.Ε. www.agronews.gr (11/9/2014).
- Morgan S., Miele M., Marsden T. (2008) The ESoF project within its policy context: CAP reform, global change and the response of farmers. In: Rudmann, Christine (eds) *Entrepreneurial Skills and their Role in Enhancing the Relative Independence of Farmers. Results and Recommendations from the Research Project Developing Entrepreneurial Skills of Farmers*. Frick: Research Institute of Organic Agriculture.
- Nelson D., Trede L. (2004) Educational Needs of Beginning Farmers as Perceived by Iowa Extension Professional Staff. *Journal of Extension* [On-line] 42 (1). Available at: <http://www.joe.org/joe/2004february/rb2.php>.
- Niewolny K.L., Lillard P.T. (2010) Expanding the boundaries of beginning farmer training and program development: A review of contemporary initiatives to cultivate a new generation of American farmers. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development* 1 (1): 65-88.

- OECD (2013) *OECD Skills Outlook 2013. First Results from Survey of Adult Skills*. OECD Publishing.
- Reimers M., Klasen S. (2012) Revisiting the Role of Education for Agricultural Productivity. *American Journal of Agricultural Economics* 95 (1): 131-152.
- Rigou A. and Koutsouris A. (2011) *Agricultural Training and Entrepreneurship: The Case of 'Young Farmers' in a Greek Prefecture*. Proceedings of 20th ESEE Seminar: Private-Public Partnerships for Advisory Services in Europe, JTO School of Management, Kirkkonummi, Finland, 30 August – 3 September 2011: 204-209.
- Rudmann, C. (2008) *Entrepreneurial Skills and their Role in Enhancing the Relative Independence of Farmers. Results and Recommendations from the Research Project Developing Entrepreneurial Skills of Farmers*. Frick: Research Institute of Organic Agriculture.
- Seevers B., Graham D., Conklin N. (2007) *Education through Cooperative Extension (2nd Ed.)*. Columbus, Ohio: The Ohio State University.
- Tranel J., Rahman T., Hewlett J., Weigel R., Teegerstrom T., Ehmke C. (2008) Who Are Today's Farmers and What are Their Educational Needs?. *Western Economics Forum* [On-line] 7(1) Available at: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/92855/2/0701003.pdf>.
- Trede L.D. and Whitaker S. (1998) Beginning farmer education in Iowa: Implications to Extension. *Journal of Extension* [On-line] 36 (5). Available at: <http://www.joe.org/joe/1998october/a3.php>.
- Weir S., Knight J. (2004) Externality Effects of Education: Dynamics of the Adoption and Diffusion of an Innovation in Rural Ethiopia. *Economic Development and Cultural Change* 53 (1): 93-113.
- Wolf P., Schoorlemmer H., Rudmann C. (2007) Important needs and required skills: an international synthesis. In Wolf Pieter and Schoorlemmer Herman (eds) *Exploring the Significance of Entrepreneurship in Agriculture*. Frick: Research Institute of Organic Agriculture.
- Χαρατσάρη Χ., Παπαδάκη-Κλαυδιανού Α., Ελευθεροχωρινός Η. (2012) *Εκτίμηση των εκπαιδευτικών αναγκών των γεωργών από τους γεωπόνους: Μια σύγκριση μεταξύ των συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης και συμβατικής γεωργίας*. Εισήγηση στο 12^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας Α.Π.Θ., 22-24 Νοεμβρίου 2012, Θεσσαλονίκη.
- Χασαγάνας Ν. (2010) *Πρακτικές και Μοντέλα Γεωργικής Εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γράφημα.
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2014) *Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 (επίσημη υποβολή)*. Αθήνα: Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΑΑ του Διοικητικού Τομέα Κοινοτικών Πόρων & Υποδομών του ΥΠΑΑΤ.